

EFECTELE DICTATURII REGALE ÎN ORAȘUL SATU MARE (1938-1940)

Marius BALOȘ

Keywords: *Satu Mare, Carol II, authoritarian government, right-wing populism.*

Abstract: The authoritarian right-wing government of the monarch Carol II was a preamble taken to a full-scale fascist regime which was instituted in Romania soon after he was forced to abdicate. Carol II declared a royal dictatorship in February 1938 which lasted until he was forced to abdicate in September 1940. The political parties were dissolved and dictatorial laws were passed by various puppet-governments. The town of Satu Mare was integrated in the so-called "Ținutul Someș", a new administrative unit. The town of Satu Mare which was situated very close by the border with the revisionist Hungary became a town where a process of romanization was implemented, in which the economic sector was scheduled to enter in the hands of ethnic romanians. In the meantime, the laws passed by the government excluded socially and nationally the jewish population.

*
* * *

Perioada politică cunoscută în istoriografia română sub denumirea de dictatură regală a reprezentat instaurarea și în România a unui regim de mână forte sub auspiciile unui partid unic. Pe data de 14 noiembrie 1937 guvernul Tătărescu demisionează organizându-se noi alegeri. Rezultatul scrutinului din decembrie 1937 a șocat opinia publică prin slabe rezultate obținute de partidele democratice: PNL – 35,9%, PNT – 20,4%, Garda de Fier – 15,6%, Partidul Național-Creștin – 9,15%, în timp ce alte formațiuni politice au obținut sub 5 procente. Într-o situația complicată în care liberalii nu puteau forma guvernul iar antipatia regelui Carol al II-lea față de liderul țărăniștilor, Iuliu Maniu, era arhicunoscută, monarhul ia o decizie surprinzătoare oferind guvernul lui Octavian Goga, liderul "Partidului Național-Creștin", cu o orientare de extremă-dreaptă.

Pe 22 ianuarie 1938 Carol semnează decretul-lege cu nr. 169 prin care este revizuit statutul de cetățean al evreilor. Potrivit acestui decret, toți evreii care primiseră cetățenia după Primul Război Mondial¹ trebuiau să-și depună documentele pentru a fi verificate într-un termen de 40 de zile². La 10 februarie 1938 regele demite guvernul Goga-Cuza și îl împuternicește pe patriarhul Miron Cristea să numească un nou consiliu de miniștri, pe 11 februarie 1938 fiind introdusă starea de asediu pe tot cuprinsul țării. Urmare a unei noi legislații adoptate s-a interzis apariția oricărei publicații de opoziție sau care nu se afla pe linie carlistă. Pe 20 februarie este promulgată o constituție nouă supusă apoi unui plebiscit care

¹ Ceea ce însemna mai mult de 80% dintre evrei, câtă vreme Constituția din anul 1866 interzicea obținerea cetățeniei române celor de altă confesiune decât cea creștină.

² Vladimir, Solonari, "Purificarea națiunii. Dislocări forțate de populație și epurări etnice în România lui Ion Antonescu", 1940-1944, Ed. Polirom, 2015.

oferea întreaga putere politică monarhului Carol al II-lea. Partidele politice sunt scoase în afara legii la 30 martie 1938, iar pe 14 aprilie se adoptă decretul-lege privind apărarea ordinii în stat.

La 15 decembrie 1938, regele înființează organizația politică ”Frontul Renașterii Naționale”, ce devine singura structură politică permisă de lege. ”Frontul” a existat până în iunie 1940, când pe structura FRN-ului ia naștere ”Partidul Națiunii”.

Din punct de vedere geopolitic, România se îndepărtează de politica Franței și a Marii Britanii, intrând, treptat, în sfera de influență a Germaniei naziste. De menționat că, în comparație cu alte state de pe continent, statul român și-a menținut un regim democratic (cu toate minusurile epocii) interbelic destul de îndelungat, singurul stat din regiune ce își menținuse o caracteristică democratică fiind Cehoslovacia.

Elementele de biopolitică ce se regăsesc în rândurile de mai jos trebuie subsumate cercetărilor asupra acestui domeniu din ultimii ani. Chiar dacă implementarea măsurilor cu caracter genocidar față de comunitatea evreiască din România apar odată cu instaurarea regimului Antonescu, discursul etnocentrist bazat pe mitologia sângelui ori a rasei circulau în mediul universitar din România³ într-o măsură asemănătoare celorlalte țări din Europa interbelică. Exceptându-i pe unii cercetători români care s-au aplecat asupra decantării discursului eugenist autohton (Maria Bucur, Marius Turda, Mihai Chioveanu, Valentin Săndulescu etc.), biopolitica, cu ale sale implicații în dezvoltarea fascismului de nuanță românească reprezintă un subiect încă insuficient abordat de istoriografie.

Instaurarea dictaturii regale în orașul Satu Mare

Și în orașul Satu Mare, la fel ca peste tot în țară, schimbarea regimului politic a produs mutații social-politice profunde. În funcția de prefect se afla, încă de la sfârșitul anului 1937, colonelul Simion Coman, care își va menține această calitate pe toată durata regimului carlist, în timp ce în scaunul de primar a fost impus Victor Moiş.

După promulgarea ”Înaltului Decret Regal” cu nr. 2.919, din 13 august 1938 și publicat în Monitorul Oficial pe 14 august se reformează împărțirea teritorială a statului român, luând naștere ”Ținuturile”. Sătmarul s-a regăsit în unitatea-administrativ teritorială a ”Ținutului Someș” constituit din județele Bihor, Cluj, Maramureș, Satu Mare, Sălaj, Someș și Turda, ca reședință a ținutului fiind ales orașul Cluj. În fruntea Ținutelor era desemnat pe o perioadă de șase ani un rezident regal care era ajutat de un ”Consiliu al Ținutului”. În fruntea Ținutului Someș a fost ales Alexandru Hanzu, General de Corp de Armată în rezervă⁴. Se urmărea astfel un control aproape total al aparatului de stat. Ținuturile erau administrate de oameni încadrați în ”Frontul Renașterii Naționale” sau persoane de încredere ale monarhului.

Odată cu noile realități politice din țară se adoptă și în Satu Mare legea marțială și cenzura presei⁵. În aprilie 1938 redacția mai multor ziare a fost obligată să-și întrerupă apariția, printre acestea numărându-se publicația de limbă maghiară ”Ujság” sau ziarul ”Satu Mare”⁶. Drept organ de presă a noii puteri politice va ieși de sub tipar ziarul ”Biruința Română”, cu primul număr apărut în data de 8 februarie 1938, peste doar câteva zile, pe 19 februarie, publicația schimbându-și denumirea în „Conștiința Română”⁷.

³ Medicul Iuliu Moldovan sau antropologul Petru Râmneanțu sunt doar doi dintre teoreticienii români interbelici ce și-au axat cercetările pe identificarea unei presupuse rase ”românești”

⁴ ”Vieța Creștină”, An. IV, nr. 20, 28 august 1938.

⁵ Anders Blomqvist, ”Economic Nationalizing in the Ethnic Borderlands of Hungary and Romania. Inclusion, Exclusion and Annihilation in Szatmar/Satu Mare. 1867-1944”, Ed. Stockholm University Press, Stockholm, 2014, p. 314.

⁶ *Ibidem*, p. 314.

⁷ Viorel Câmpean, Marta Cordea (coord.), ”Nae Antonescu. Din presa sătmăreană de altădată”, Ed. Citadela, Satu

Aflată sub placajul timpului, presa sătmăreană a fost nevoită să se alinieze sau să-și înceteze activitatea. În acest sens, "Decretul lege pentru controlul mijloacelor de existență a publicațiilor periodice", introdus în Monitorul Oficial și preluat de presa sătmăreană, preciza noile condiții de existență a redacțiilor. Decretul stipula faptul că se înființează pe lângă fiecare tribunal un registru al publicațiilor periodice precum și că proprietarul este obligat să depună o declarație scrisă care să arate titlul, periodicitatea, numele directorului ori a redactorului responsabil. De asemenea, se sublinia și că doar cetățenii români pot fi proprietari sau editori a unei publicații ce apare în țară⁸. Nerespectarea acestor constrângeri se pedepsea cu închisoarea de la trei luni la un an și o amendă de zece mii de lei⁹.

La începutul lunii martie a anului 1938 în oraș a fost dată publicității o listă cu persoanele a căror cetățenie urma să fie revizuită, fiecare persoană vizată urmând ca într-un termen de 20 de zile să dovedească faptul că îndeplinesc criteriile de eligibilitate a cetățeniei române¹⁰. În administrația locală se introduce obligativitatea așa-numitelor "examine de limbă" care practic blocau sau, în orice caz, reduceau drastic angajările în serviciul publica etnicilor maghiari sau evrei.

Radicalizarea discursului și a acțiunii politice se reflectă în presa timpului prin alunecarea treptată spre o pantă extremistă cu substrat etnocentrist și pe alocuri chiar eugenist. Ziarul "Conștiința Română" publică pe prima pagină, în ediția din 10 martie a anului 1938, "Regulamentul pentru revizuirea cetățeniei" care stipula că "sunt socotiți evrei toți cei care la 18 Noembrie 1918 erau de cult mozaic" precum și că "Evreii din Ardeal, cari la această dată aveau cetățenia maghiară sunt considerați cetățeni români"¹¹. Aceeași publicație sublinia succesul obținut în românizarea regiunii de graniță ca urmare a satelor de coloniști înființate după Primul Război Mondial¹². Totodată, se preconiza înființarea unor noi colonii de etnici români pe moșia lui Papolczy Iosif din Iojob, precum și pe pământurile din jurul Miculei ce urmau a fi expropriate¹³.

Exaltarea unei așa-zise rasialități românești ce trebuia a fi ferită de influențele străine apar cu o ritmicitate tot mai sporită în presa locală. Într-un articol apărut în martie 1938, editorialistul Augustin Dragomir se lansează într-o creionare a pericolului ce l-ar fi reprezentat "încrucișările de sânge"¹⁴. Într-un alt editorial, "Progresul biologic al românismului în Satu Mare în ultimii 17 ani", se reiau aceleași argumente ale respingerii căsătoriilor interetnice prin prezentarea unor date statistice în aceeași cheie interpretativă¹⁵. Motivul căsătoriilor interetnice reappare și în numărul 55 al publicației "Conștiința Română", din 14 aprilie 1938, în care semnatarul articolului "Pericolul căsătoriile mixte", Giurgea Coriolan, propunea ca statul român să interzică asemenea căsătorii, între etnicii români și cei de altă naționalitate¹⁶.

Demersul clasei politice pentru a crea un stat totalitar supus monarhului întâmpina dificultăți prin influența pe care o aveau ideile legionare în rândurile tineretului. În dorința de a combate influența "Gărzii de Fier", încă din 1935 este înființată la nivel național organizația cu aspect paramilitar "Straja Țării", ce aduna în rândurile sale toate fetele între 7 și 21 de ani precum și toți băieții între 7 și 18 ani. Încadrați în "legiuni", "centuri" și "stoluri",

Mare, 2013, p. 182.

⁸ "Conștiința Română", Anul I, Nr. 55, 14 aprilie 1938, p. 1.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ Anders Blomqvist, *op. cit.*, p. 315.

¹¹ "Conștiința Română", an I, Nr. 26, 10 martie 1938.

¹² *Conștiința Română*, An I, Nr. 136, 27 iulie 1938, p. 3.

¹³ *Ibidem*, p. 3.

¹⁴ "Conștiința Română", An I, Nr. 26, 10 martie 1938.

¹⁵ *Ibidem*, p. 3

¹⁶ "Conștiința Română", An I, Nr. 55, 14 aprilie, 1938.

organizația îl avea drept comandant suprem pe regele Carol al –II-lea¹⁷. Presa sătmăreană consemnează în septembrie 1938 organizarea unui consiliu al Străjii prin care se înființează în cadrul organizației zece reprezentanțe regionale, fiecare reprezentanță urmând să aibă o culoare proprie ce va fi supusă spre aprobare regelui, iar comandantul străjer al ținutului ar fi urmat să poarte un însemn distinctiv” în consonanță cu particularitățile cele mai de seamă locale”¹⁸. Situația tensionată dintre monarh și legionari se va amplifica după uciderea liderului legionar Corneliu Zelea-Codreanu în noaptea dinspre 29 spre 30 noiembrie 1938. În contrareacție, o echipă de legionari îl asasinează pe prim-ministrul Armand Călinescu, considerat responsabil de moartea lui Zelea-Codreanu, la 14 septembrie 1938. Represaliile față de asasinarea unui înalt demnitar de stat nu se lasă așteptate, noul guvern condus de generalul Argeșanu solicită suprimarea legionarilor aflați în detenție în diferite lagăre din țară precum și uciderea unui număr de 2-4 legionari în fiecare județ¹⁹. Drept urmare, în orașul Satu Mare doi legionari sunt uciși în noaptea de 21 spre 22 septembrie 1939, studentul Spiridon Jitaru și avocatul Victor Bozântan²⁰. Cei doi legionari se pare că ar fost executați la marginea orașului, pe drumul ce duce spre localitatea Botiz, în locul denumit popular ”Dâmbul Bixadului”²¹.

Situația se va agrava pentru locuitorii de religie mozaică după instaurarea guvernului Gigurtu, fățiș filo-german, în timpul căruia se va promulga legea cu nr. 2.650, inspirată din legile rasiale de la Nüremberg, care definea cine este considerat evreu. Căsătoriile dintre evrei și românii de sânge va fi interzisă, România aliniindu-se astfel aproape întru totul modelului politic de inspirație nazistă.

Politica de naționalizare a proprietăților precum și avântul luat în românizarea sectorului economic din oraș se vădesc prin inițiativele Camerei de Comerț și Industrie Satu Mare de a crește procentajul etnicilor români în cadrul marilor întreprinderi din oraș. O metodă uzitată a fost cea a „permiselor de practică economică”, necesare pentru a putea desfășura activități cu caracter comercial și care au fost oferite cu precădere etnicilor români. Un raport al prefectului din 1940 preciza faptul că din punct de vedere statistic, în orașul Satu Mare, cei de etnie română dețineau doar 7% din sectorul industrial, maghiarii 11% în timp ce evreii aveau un monopol de 71%²².

Reconfigurarea sistemului tradițional capitalist și înlocuirea acestuia cu o economie corporatistă aflată în mâinile etnicilor români au fost idei ce circulau în spațiul românesc încă din perioada democratică a țării²³. Constituția din 1938 stipulând principiul împărțirii națiunii în corporații. Fiind un oraș de graniță, înrăutățirea relațiilor dintre România și Ungaria a afectat economia sătmăreană prin reducerea traficului de frontieră. Alipirea Transcarpatiei statului ungar după ”Primul Acord de la Viena” din 2 noiembrie 1938, a lovit și mai mult comerțul local prin pierderea rolului deținut de vama Halmeu prin calea de ferată ce lega România de Cehoslovacia. Nu în ultimul rând, perioada de instabilitate politică din regiune și discuțiile de la nivel internațional privind revizuirea frontierei au dus la o reducere a in-

¹⁷ Radu, Florian; Bruja, ”*Carol al II-lea și partidul unic: Frontul Renașterii Naționale*”, Ed. Junimea, Iași, 2006, p. 118.

¹⁸ „Conștiința Română”, An. I, 23 septembrie 1938.

¹⁹ Ioan, Scurtu, ”*Politică și viață cotidiană în România în secolul al XX-lea și începutul celui de-al XXI-lea*”, Ed. Mica Valahie, București, 2011, p.181.

²⁰ Duiliu, Sfințescu (Ed), ”*Din luptele tineretului român 1919-1939. Culegere de texte*” Ed. Fundației Culturale Buna Vestire, București, 1993.

²¹ Menționăm faptul că asupra locului de execuție nu există documente concludente ci doar mărturiile unor foști deținuți politici.

²² Anders Blomqvist, *op. cit.*, p. 321.

²³ Dan, Dungaci, ”*Elita interbelică. Sociologia românească în context european*”, Ed. Mica Valahie, București, 2003, p. 44.

vestițiilor guvernamentale în oraș și o relocare a producției industriale²⁴, de teamă ca aceasta să nu fie pierdută în cazuri de forță majoră privitoare la o eventuală retrasare a graniței, cum de altfel s-a și întâmplat la sfârșitul lui august 1940 prin cel de-al doilea "Acord de la Viena".

Concluzii:

Instaurarea dictaturii regale în orașul Satu Mare se încadrează în sînjul mai larg al alunecării treptate a societății românești în mrejele extremismului de dreapta prin aducerea în prim-planul discursului public a teoriilor antisemite și rasialiste. Cu un trecut multietnic, orașul Satu Mare nu a fost ferit de vâltoarea istoriei, dezvoltându-se și în urbea de pe Someș concepte ce pot fi atribuite unor interpretări etnocentriste de sumă nulă, în care bătălia pentru resurse economice și/sau întâietate socială au primit coloratură etnică. Deși majoritatea istoricilor nu încadrează guvernarea autoritară a lui Carol al II-lea în rîndul regimurilor de orientare fascistă, totuși, carlismul trădează mecanismul degradării continue a unui sistem politic.

Se evidențiază cu precădere încercările administrației centrale de a româniza urbea sub toate aspectele, atât demografic cât și economic. Un aspect interesant din perspectivă istorică îl reprezintă comunitatea iudaică a orașului ce a rezistat într-o măsură semnificativă constrângerilor de natură economică, reușind până la instaurarea guvernului Gigurtu să-și păstreze ponderea în acționariatul principalelor companii din oraș. Discursul oficial devine tot mai tributar teoriilor rasialiste din epocă, presa adoptând o tonalitate discriminatorie la adresa celorlalte naționalități.

Presiunile tot mai puternice venite dinspre Budapesta în pandant cu ambiguitatea Berlinului față de situația Transilvaniei, au dus la o reconsiderare a priorităților investiționale ale statului român în regiunile de graniță. Orașul Satu Mare, dintr-o localitate cu un pronunțat caracter industrial la nivelul României Mari trece printr-o dezindustrializare accentuată spre sfârșitul deceniului trei din considerente geostrategice. Sătmarul a cunoscut pe toată durata regimului de mână forte a regelui Carol al II-lea o înăsprire a autorității centrale precum și punerea între paranteze a aspectelor democratice referitoare la libertățile cetățenești, prefigurându-se norii negri ai războiului ce aveau să se abată peste puțin timp deasupra continentului european.

Marius Balos

Muzeul Județean Satu Mare
Satu Mare, RO
mariusbalos@gmail.com

Bibliografie:

Presă:

- Conștiința Română, An I, 10 martie, 1938.
- Conștiința Română, An I, 14 aprilie, 1938.
- Conștiința Română, An I, 27 iulie, 1938.
- Conștiința Română, An I, 23 septembrie, 1938.
- Vieața Creștină, an IV, nr.2, 28 august, 1938.

²⁴ Cum e, de pildă, cazul întreprinderii industriale "UNIO" care își transferă treptat producția în localitatea Brașov.

Lucrări general și de specialitate:

- Blomqvist Anders, *"Economic Nationalizing in the Ethnic Borderlands of Hungary and Romania. Inclusion, Exclusion and Annihilation in Szatmar/Satu Mare 1867-1944"*, Ed. Stockholm University Press, Stockholm, 2014.
- Bruja Radu, Florian, *"Carol al II-lea și partidul unic. Frontul Renașterii Naționale"*, Ed. Junimea, Iași, 2006.
- Câmpean Viorel, Cordea Marta (coord.), Nae Antonescu. *Din presa sătmăreană de altădată*, Ed. Citadela, Satu Mare, 2013.
- Dungaciu Dan, *"Elita interbelică. Sociologia românească în context european"*, Ed. Mica Valahie, București, 2003.
- Sfințescu Duiliu (coord.), *"Din luptele tinerețului român. 1919-1939. Culegere de texte"*, Ed. Fundației Culturale Buna Vestire, București, 1993.
- Scurtu Ioan, *"Politică și viață cotidiană în România în secolul al XX-lea și începutul celui de-al XXI-lea"*, Ed. Mica Valahie, București, 2011.
- Solonari Vladimir, *"Purificarea națiunii. Dislocări forțate de populație și epurări etnice în România lui Ion Antonescu. 1940-1944"*, Ed. Polirom, Iași, 2015.